

Uit goede bron

Recensies en signalementen

Hugo Sonnevile

FRANS, FRANKRIJK, FRANCOPHONIE

Jean Claude BOLOGNE. *Dictionnaire commenté des expressions d'origine biblique . Les allusions bibliques* . – Paris, Larousse (België: via Presses de Belgique, Wavre), 1999, 20,5 x 14, 290 p., ISBN 2-03-533024-6, FF 49 / BF 338. LE SOUFFLE DES MOTS.

Alain DUCHESNE, Thierry LEGUAY. *Dictionnaire des mots perdus . L'obsolète* . – *Ibid* ., 1999, 20,5 x 14, 287 p., ISBN 2-03-533035-1, FF 49 / BF 338. LE SOUFFLE DES MOTS.

Alain DUCHESNE, Thierry LEGUAY. *Dictionnaire des subtilités du français . La nuance* . – *Ibid* ., 1999, 20,5 x 14, 352 p., ISBN 2-03-533043-2, FF 49 / BF 338. LE SOUFFLE DES MOTS.

Orlando DE RUDDER. *Dictionnaire commenté des expressions latines . Aperto libro* . – *Ibid* ., 1999, 20,5 x 14, 302 p., ISBN 2-03-533044-0, FF 49 / BF 338. LE SOUFFLE DES MOTS.

In onze tijd wordt een boekenleven door het wijdverbreide fenomeen «verramsjing» alsmaar korter. De uitgeverij Larousse doet net andersom: zij bezorgt verschillende lexica uit de reeks «Le Souffle des Mots» een nieuw leven in een gelijknamige reeks paperbacks, die de originele gekartonnerde serie gedeeltelijk vervangt. De operatie is een goede zaak voor de prijsbewuste taalliefhebber die de prijs per volume van 828 tot 338 BF ziet dalen !

Zowel in het literaire en journalistieke taalgebruik als in de gewone spreektaal komt bijbelse beeldspraak voor. Uitdrukkingen die naar bijbelse personages, verhalen en *realia* verwijzen, zijn niet altijd als zodanig herkenbaar. De formule *op de bres staan* gaat evenzeer op de bijbel terug als de uitdrukking *zich in de leeuwenkuil bevinden* . J.C. Bolognes geccommentarieerd lexicon (1991 ¹) inventariseert en verklaart ruim vierhonderd vijftig dergelijke uitdrukkingen en licht de betekenisverbreding toe waardoor formules als «judaskus», «zondebok» en «het zout der aarde zijn» in heel uiteenlopende contexten aangewend kunnen worden. De artikelen zijn origineel door hun typografische opbouw ¹ en door de keuze van de hedendaagse citaten, waarin heel wat Frans-Belgische schrijvers aan het woord komen. ²

A. Duchesne en Th. Leguay grasduinden in de *Littré* en in de *Nouveau Larousse illustré* van rond de vorige eeuwwisseling op zoek naar woorden die in onbruik raakten of die intussen met een andere betekenis door het leven gaan. Hun oogst, *Dictionnaire des mots perdus* (1988 ¹) getiteld, is een rariteitenkabinet waar taalliefhebbers plezier aan kunnen beleven. Het lexicon, dat zes thematische hoofdstukken bevat, repertorieert iets meer dan duizend tweehonderd vijftig items, met woordverklaring en – meestal – citaten uit het werk van bekende of vergeten auteurs. ² Het verzamelde corpus omvat latinismen zoals *fruitio*

(genieting) en *labile*, logisch aandoende en toch bevreemdende antoniemen van bekende woorden (*maussade* ↔ *sade* [aangenaam], *inexorable* ↔ *exorable*, *bénévole* ↔ *malévole* [met slechte bedoelingen]), koddige samenstellingen (*gâte-papier* [snertschrijver]) en woordverbindingen (*fosses gélasines*, lachrimpels), termen met «afwijkende» suffixen (*longuerie*, *bavardise*) en vooral allerlei ondoorzichtige woorden zoals *emberlucoquer*, *rigri* en *lantiponner*.⁴ De verzameling bevat voorts honderden nog bestaande woorden, zoals *bisque* en *balançoire*, met hun vroegere hoofdbetekenis.⁵ Het naslagwerk wordt opgefleurd én aangevuld door tweehonderd dertien illustraties bij evenzoveel trefwoorden uit de zoëven genoemde «oude» Larousse⁶ en besloten door een «index général» en een «index des illustrations».

Het meest praktische naslagwerk van de vier is ongetwijfeld de *Dictionnaire des subtilités du français* (1994¹), die voortborduurde op Littré's bekende woordenboek. A. Duchesne en Th. Leguay selecteerden tweehonderd drieëntwintig van Littré's uitweidingen over vaak geringe betekenisverschillen tussen diverse synoniemen, lichten die toe in een kritische commentaar en toetsen ze aan de hedendaagse realiteit, zodat ze hun bruikbaarheid behouden. Omdat de artikelen lang uitvallen – het oorspronkelijke exposé wordt integraal geciteerd, geëvalueerd en, waar nodig, bijgestuurd –, is het corpus beperkt tot vijfhonderd en twaalf woorden die, meestal paarsgewijs⁷ of soms ook per drie of vier,⁸ aan de orde komen. Het naslagwerk is een originele en welkome aanvulling op de courante synoniemenwoordenboeken die omvattender en tegelijk minder onderhoudend zijn.

De vernieuwde reeks omvat voorts de *Dictionnaire commenté des expressions latines* (1988¹), waarin O. de Rudder een tweehonderdtal gevleugelde woorden op een sprankelende manier uitlegt. Het corpus komt goeddeels overeen met het eerste deel van de roze bladzijden uit de overbekende *Petit Larousse* en wil een eerbetoon zijn aan Pierre Larousse die zowat anderhalve eeuw geleden tekst en uitleg gaf van de *Fleurs latines des dames et des gens du monde*.

Tien jaar na de publicatie in de garengenaaide en gekartonneerde reeks werd J.C. Bolognes *Les allusions littéraires: Dictionnaire commenté des expressions d'origine littéraire* in de paperbackserie heruitgegeven.⁹ De originele uitgave werd in dit tijdschrift¹⁰ besproken.

Jean-Pierre BATESTI, Jean-Charles CHAUVET. *Tout Racine*. Préface de Christian Biet. – Paris, Larousse (België: via Presses de Belgique, Wavre), 1999, 24,5 x 17,5, XXXII-665 p., geb., ISBN 2-03-508014-2, FF 250 / BF 1725.

Ter gelegenheid van de driehonderdste verjaardag van het overlijden van Jean Racine verschijnt een heuse *summa raciniana* in woordenboekvorm. Zoals de omslag vermeldt, bestaat het lexicon uit drie opeenvolgende *dictionnaires*, gewijd aan resp. *l'homme*, *l'œuvre*, *la postérité*.

Het eerste luik belicht de etappes in het leven en de carrière van Racine en verstrekt informatie over allerlei personages,¹¹ gezelschappen en groeperingen die er een rol in speelden. Deze bladzijden bevatten eveneens artikelen over Racines opleiding en over de literaire debatten en disputen waar hij voor en na zijn opname in de Académie française betrokken bij was. Het leeuwendeel van de artikelen uit het tweede deel handelt over Racines toneelwerk. Behalve langere bijdragen over de afzonderlijke stukken,¹² bevat dit centrale luik

artikelen over de personages die ten tonele worden gevoerd, over karakters en stijlkenmerken en voorts ook over Racines *opera minora*, waaronder de bekende *Cantiques spirituels*.¹³ Het derde deel wordt ingeleid door drie opstellen die in diachronisch perspectief de receptie van Racines werk door de literatuurkritiek, de evolutie in de opvoeringswijze van de toneelstukken en de plaats van dit oeuvre in de onderwijsprogramma's behandelen. Het monografisch gedeelte wordt gevolgd door een lexicon van critici en literatuurwetenschappers die onze kennis van het leven en werk van Racine met inspirerende en/of vernieuwende inzichten verrijkten.

Het lexicon wordt gevolgd door diverse bijvoegsels, waaronder een chronologisch overzicht van het leven van de schrijver, een inventaris van de personages uit de treurspelen, een overzicht van de belangrijkste opvoeringen van deze stukken in Frankrijk en een representatieve literatuurlijst. Het boek bevat tenslotte twee katernen illustratiemateriaal in kleur i.v.m. belangrijke ensceneringen van diverse toneelwerken en talentvolle acteurs in de rol van Nero en Phaidra. Het nieuwe lexicon steunt op een modern concept van vlugge informatieverstrekking over deelgebieden van een groot geheel, dat de geduldige lezer dank zij talrijke interne verwijzingen en met gebruikmaking van het register toch in zijn totaliteit kan overzien.

Michel JOIRET, Marie-Ange BERNARD. *Littérature belge de langue française*. Choix et recherche iconographique: Corinne Hoehn. – Bruxelles, Didier Hatier, 1999, 27,5 x 19,5, 479 p., ill., ISBN 2-87088-884-8, BF 1195.

De nieuwe publicatie nodigt een ruim lezerspubliek uit op een directe manier kennis te maken met de Frans-Belgische letterkunde. De samenstellers leggen resoluut de nadruk op de recente literatuur: de chronologische presentatie van het corpus stoelt op alsmaar korter gekozen periodes die telkens meer ruimte toebedeeld krijgen. De Franse letteren uit ons land worden voorgesteld in zes «schijven» met een kort maar omvattend literatuurhistorisch overzicht¹⁴ en een bloemlezing uit het werk van de belangrijkste geachte schrijvers. Het anthologisch gedeelte, dat verhoudingsgewijs meer ruimte inneemt naarmate het werk vordert, omvat de gebruikelijke biografische notities en situeert de gekozen tekstfragmenten in het geheel waar ze uit gelicht werden.

Het eerste deel brengt een gedrongen cultuur- en literatuurhistorische synthese over een klein millennium (van de middeleeuwen tot 1830 !) die gevolgd wordt door één enkele tekst, een uittreksel uit de *Fragments de l'histoire de ma vie* van prins Charles Joseph de Ligne. Het tweede deel doorloopt snel de eerste halve eeuw van het onafhankelijke België en brengt een gedicht van André Van Hasselt en bladzijden uit het werk van Octave Pirmez en Charles De Coster. Tussen 1880 en 1920 is de plaats van Franstalig België op de internationale literaire scène geconsolideerd met figuren als Charles Van Lerberghe, Georges Rodenbach en Maurice Maeterlinck, die met elf andere schrijvers de bloemlezing stofferden. In deel vier (1920-1950), vijf (1950-1970) en zes (na 1970) wordt de anthologie echt «rijk» met uittreksels van veelgelezen schrijvers als G. Simenon, M. de Ghelderode, Fr. Mallet-Joris, M. Carême, A. Nothomb en voorts van talrijke auteurs die nieuwe sporen volgden of de experimentele toer opgingen en daardoor vaak een uitgelezen en/of erudiet lezerspubliek aanspreken. Mede omdat de bloemlezing tot het ontdekken van het werk van zulke uiteenlopende taalkunstenaars als Éric de Haulleville, Paul Colinet, Géo Norge, Guy Vaes, Andrée Sodenkamp, Thomas Owen en Jean-Pierre Otte uitnodigt, kunnen we stellen dat de

doelstelling van de publicatie in hoge mate gerealiseerd werd, vooral wat de belangrijkste literaire genres betreft. ¹⁵

Door het aantal teksten per auteur te beperken, konden de samenstellers heel wat schrijvers aan het woord laten in de anthologie. Al deze honderd achtendertig auteurs worden besproken in de literatuurhistorische en culturele inleidingen, die voorts nog een honderdvijftigtal schrijvers belichten voor wie in de bloemlezing geen plaats restte. Aangezien de publicatie een ruim publiek wil laten proeven van de Franse letterkunde die op Belgische bodem ontstond, vooral na W.O.II, en de teksteuze daardoor zo goed als zeker werk bevat dat in de komende decennia in de vergetelheid zal geraken, heeft het weinig zin hieromtrent commentaar te leveren. ¹⁶

De verzorgde iconografie verdient alvast een pluim. Behalve een portret van elke gebloemleeste schrijver bevat het boek enkele honderden reproducties van schilderijen of grafisch werk alsook foto's van markante gebouwen, interieurs, filmbeelden en sculpturen. Het illustratiemateriaal is thematisch c.q. esthetisch in eenklank met de geëvoeerde letterkunde. Achter in *Littérature belge* zijn korte biografieën (p. 441-459) opgenomen van de kunstenaars die de afgebeelde werken schiepen. Voorts zijn er nog indices van de gereproduceerde kunstwerken en van de behandelde schrijvers evenals bibliografieën voor de artistiek en de literair geïnteresseerde lezers.

Lectuurnotities. P. 7: de niet nader genoemde dichtende hertog van Brabant uit de XIII^{de} eeuw heette *Henri III* (deze naam verdient ook opgenomen in het register, p. 469); p. 40, geboortjaar van Ch. van Lerberghe: lees *1861* i.p.v. *1831*.

André LANLY. *Deux problèmes de linguistique française et romane*. I : *Le conditionnel en -rais (et le futur en -rai)*. II : *Le verbe aller et ses frères romans*. – Paris, Honoré Champion, 1996, 22 x 15, [VI-] 53 p., ISBN 2-85203-582-0, FF 90. CHAMPION-VARIA, 6.

Behalve vertalingen in hedendaags Frans van literaire werken van o.m. Villon en Montaigne, bezorgde A. Lanly studies i.v.m. de historische morfologie en morfosyntaxis van het Franse werkwoord. Aan het eind van de jaren vijftig publiceerde hij in vakbladen enkele artikelen waarin hij een originele visie gaf op de oorsprong van de Franse conditionnel présent (*j'aimerais*). In tegenstelling tot de traditionele opvatting sinds de eerste Duitse romanisten, nl. dat *j'aimerais* teruggaat op een perifrastische vorm */amare habebam /*, naar analogie met de evolutie */amare habeo /* → (ind. fut.) *j'aimerai*, poneert A. Lanly dat de Franse conditionnel teruggaat op een Franse vorm die er veel dichter bij staat, nl. de conjunctief imperfectum *amarem* en dat de ind. futur naderhand als «un parallèle, simple et pratique» (p. 23) ontstond (en dus niet andersom). Vooral door de laatste «gedachtensprong», die met diverse hypothetische overgangsvormen overbrugd wordt, is de stelling van de Franse taalkundige omstreden. Op de achtergrond houdt een andere problematiek de aandacht van de lezer gaande, nl. de moduswaarde ¹⁷ van de conditionnel in het Frans van vroeger en nu.

In de tweede bijdrage van het boek stelt de auteur een gemeenschappelijk etymon voor van de Romaanse werkwoorden *aller*, *anar* (Occitaans), *andar* en *andare*, nl. het Latijnse *aditare* (vierde eeuw of vroeger), dat een frequentatief is van *adire* (en daarenboven het voordeel van de regelmatige vervoeging heeft). ¹⁸ Wetenschappelijke kringen opperen bezwaren tegen deze visie, die de klankwetten van de historische fonetiek geweld aandoet.

Emmanuel LE ROY LADURIE, met medewerking van Jean-François FITOU. *Het leven aan het Franse hof*. Vertaald door Marianne Gossije. – Amsterdam, Bert Bakker (België: via Standaard Uitgeverij, Antwerpen), 1999, 23 x 15, 338 p., ISBN 90-351-2074-4, BF 900 (ingebonden: ISBN 90 351 2073-6, BF 1195).

De bekende Franse historicus E. Le Roy Ladurie schetst het leven aan het Franse hof zoals het zich tijdens de laatste levensjaren van Lodewijk XIV en tijdens het regentschap van hertog Philippe van Orléans afspeelde (1691-1723). Op basis van de *Mémoires* van Saint-Simon¹⁹ en de correspondentie van Madame Palatine, 's konings schoonzuster, wordt de strenge maatschappelijke hiërarchie gereconstrueerd die het dagelijks leven in Versailles en Marly regelde in zulke uiteenlopende aspecten als het gedetailleerde protocol over *wie* in het bijzijn van leden van de koninklijke familie op *welke* zitmeubelen plaats mocht nemen en wie moest blijven rechtstaan of ook nog op welke basis leden van de hoogste adel in het huwelijk konden treden zonder een smadelijke *mésalliance* aan te gaan. Saint-Simon was er rotsvast van overtuigd dat het een goede zaak is dat mensen *niet* gelijk zijn, dat privileges de verhoudingen normeren en dat de hoger gesitueerden de eerbewijzen krijgen die hun toekomen, ook in religieuze ceremonies voor het aanschijn van God, voor wie alle zielen nochtans gelijk zijn. In dit wufte milieu hadden de aristocratische protagonisten te weinig om handen zodat ze tijd over hadden om met kuiperijen en gekonkel de machthebbers naar hun hand te zetten. De auteur ontrafelt, in het voetspoor van de memoireschrijver, de motieven van «lobbyende» *cabales* rond nakomelingen van de koning en invloedrijke hofdames. Het extreme conservatisme van de oude aristocratie ging gepaard met een speciale vorm van corporatisme dat de bastaardkinderen van de koning tot een lagere status terug wilde brengen.

De indringende studie – die overigens elegant vertaald werd – legt niet alleen maatschappelijke verhoudingen bloot, ze doorgondt ook de elitaire overtuiging die er de grondslag van was en die uiteindelijk tegenkrachten zou oproepen die het hele bestel, driekwart eeuw later, omver zouden werpen. *Sic transit gloria mundi!*

Een stamboom van het koninklijk huis, een omvangrijk notenapparaat, een selectieve gecommuniceerde bibliografie en een verklarend personenregister besluiten de magistrale en revelerende publicatie.

Janet BEART-ALBRECHT et al . *Het mooiste van Frankrijk. Een fascinerende reis langs de 100 toeristische hoogtepunten*. Uit het Engels vertaald door Els Verbiest. – Tielt, Lannoo, 1999, 30 x 23,5, 208 p., geb., ISBN 90-209-3915-7, BF 1495.

Het mooiste van Frankrijk voert de lezer naar honderd over alle regio's van Frankrijk verspreide bestemmingen. Het enorm gevarieerde aanbod omvat landschappen en monumenten, schilderachtige dorpen, karaktervolle steden, staaltjes van technisch kunnen, bedevaartplaatsen en prehistorische sites. Behalve enkele Parijse *highlights* en de kathedraal van Straatsburg, liggen de reisdoelen buiten de grote steden, wat vele toeristen goed zal uitkomen.

De selectie is heel representatief met bijv. enkele woeste landtongen in Bretagne en Corsica, Monets huis te Giverny, de abdijen van de Mont-Saint-Michel en Saint-Benoît-sur-Loire, de

kastelen van Chambord, Fontainebleau en Versailles, de belangrijkste kathedralen, de grotten van Lascaux, de begraafplaats Père-Lachaise, de Pont du Gard, Eiffels viaduct te Garabit, het Louvre, het Hôtel-Dieu van Beaune en diverse steden en dorpen die een schilderachtig ensemble vormen. ²⁰ De presentatie van verschillende bekende *gorges*, kleine eilanden, bergmassieven, bossen en watervallen nodigt uit om het natuurschoon te (her)ontdekken. De *Bildband* is geïllustreerd met schitterende kleurenfoto's die a.h.w. uit het tekstgedeelte opdoemen. De bondig gehouden voorstelling van elk van de honderd bestemmingen wordt gevolgd door een parcoursbeschrijving voor een wandel-, een fiets- of een autotocht van een halve of een hele dag, met bijbehorende detailkaart of plattegrond. Deze parcours maken het mogelijk enkele «vergeten» items, zoals het kasteel van Azay-le-Rideau en de abdij van Fontenay, alsnog in het geheel op te nemen. Voorts zijn er voor elk van de tweehonderd bestemmingen duidelijk omrande teksttoemaatjes met anekdotes en wetenswaardigheden op cultureel, historisch of culinair gebied.

Ofschoon de samenstellers heel wat voorspelbare trekpleisters voorstellen, wijst het prachtige boek de weg naar verschillende interessante plaatsen waar veel reizigers aan voorbij gaan, bijvoorbeeld de als arendsnesten gelegen katharenkastelen in de omgeving van het wijngebied Corbières.

Lectuurnotities. Enkele namen van abdijen en passages i.v.m. monastieke geschiedenis of kloostergebruiken dienen aangepast: p. 35, lees *gregoriaanse zangen [...] uitvoeren* i.p.v. *gregoriaanse liederen zingen*; p. 43, lees *De Premonstratenzer orde* (of *De orde van Prémontré*) i.p.v. *Deze orde*; p. 65, lees *abbaye de Royaumont*; p. 179, lees *abbaye de Sénanque*. Op p. 93 is er ruimte vrijgelaten voor een illustratie, die evenwel niet ingelast werd. In het alfabetisch register achterin ontbreken de plaatsen die op de parcours van de wandel-, fiets- en autotochten liggen.

Jean-Louis HOUDEBINE, Guido Alberto ROSSI. *La France à vol d'oiseau*. – Paris, Éditions Gründ, 1999, 33 x 25, 240 p., geb., ISBN 2-7000-2523-7, FF 198.

G.A. Rossi laat francofielen *la douce France* zien zoals nog maar weinig reizigers *l'Hexagone* bewonderd hebben. Met de bondige toelichtingen en de inleidende tekst van J.-L. Houdebine vormen de ruim driehonderd luchtfoto's in kleur van diverse formaten, waaronder negenentwintig die de volle breedte van het opengeslagen boek innemen, een album ²¹ dat men voor zijn plezier of... voor educatieve doeleinden in niet al te grote klassen door kan nemen.

De samenstellers van het boek laten de blik van de lezer achtereenvolgens op berglandschappen, dorpen en landerijen, markante steden en kustlijnen *near* glijden. De foto's, die in de centrale hoofdstukken nu eens afzonderlijke monumenten, dan weer ruime perspectieven weergeven, illustreren «que la France se nomme diversité». ²²

Die verscheidenheid omvat kustlandschappen, kliffen, eenzame bergtoppen, mondaine badsteden, jachthavens, geroemde wijngaarden, marktpleinen, historische stadscentra, versterkte plaatsen, kathedralen, hooggelegen votief- of bedevaartkerken, eilanden, kunstig ontworpen kastelen, zoutpannen, abdijcomplexen, gewaagde constructies, staaltjes van moderne wegeaanleg of van vroegere sluizenbouw en nog zoveel meer. De landschappen zijn ruim vertegenwoordigd in het platenboek, net zoals de bekende «publiekstrekkingen» met

klinkende namen als Chenonceaux, Puy de Dôme, Lourdes, Carcassonne, Chamonix, Versailles, het Centre Beaubourg en de Parijse binnenstad op en rond het *Île de la Cité* .

De foto's verrassen geregeld door het lijnenspel (van kasteeltuinen tot verkeerswisselaars) en de kleureffecten die het ensemble een artistieke dimensie geven.

Alfred FIERRO & Maryse GOLDENBERG (Réd.). *Paris, balade au fil du temps* . – Paris, Sélection du Reader's Digest, 1995 (deuxième tirage, 1999), 31 x 23,5, 384 p., gekart., ISBN 2-7098-0606-9, FF 299.

In het overvloedige aanbod van boeken over de Franse hoofdstad neemt *Paris, balade au fil du temps* een aparte plaats in. Zestien auteurs en twee coördinatoren – de kleine helft zijn stafmedewerkers van het Musée Carnavalet of van de Bibliothèque historique de la Ville de Paris – laten de lezers in chronologisch geordende hoofdstukken een hele ruime keuze van monumenten en bezienswaardigheden zien d.m.v. een geslaagd inlegwerk van kleurenfoto's van verschillende formaten en begeleidende teksten. ²³

Mede door de duizend illustraties is het boek een lust voor het oog en de geest van kieskeurige reizigers, die de bekende trekpleisters kennen en voor nieuwe ontdekkingen openstaan. Tussen de oudste sites en collecties en de recentste realisaties – van de Arènes de Lutèce en de Romeinse thermen tot de Bibliothèque de France – wisselen bekende «plaatjes» en miskende plaatsen elkaar af. Parijs is inderdaad meer dan de Notre-Dame, het Louvre, Montmartre, Les Invalides, de Champs-Élysées, de Eiffeltoren, de kolossale verwezenlijkingen van president Mitterand en zoveel andere *musts* waar massa's toeristen elkaar verdringen. Vooral binnen en rond de Grands Boulevards is er een verrassende concentratie van architectonische pareltjes en schilderachtige hoekjes, die in het nieuwe boek evenveel aandacht krijgen als de *highlights* . We maken lukraak een keuze: het refugiehuis van de abdij van Ourscamp, diverse stadspaleizen in de Marais waaronder het Hôtel Libéral-Bruand (dat het Musée de la Serrurerie Bricard huisvest), het prachtige Hôtel de Scipion Sardini in zuivere Renaissancestijl en de Fontaine du Vertbois, die Victor Hugo met een vlamme protestbrief van de sloop redde.

De inleidingen over de diverse periodes en de thematische uitweidingen, goed voor vier tot acht bladzijden op een zwarte achtergrond, bezorgen het geheel een grotere samenhang. In deze *excursus* hebben de auteurs het o.m. over het ondergrondse Parijs, de cafés met literaire of culturele uitstraling, Parijs gezien vanop de Seine, de beroemde begraafplaatsen en de mooiste parken. Meer dan driehonderd *encadrés* gaan de anekdotische of de pittoreske toer op. Zij laten de lezer kennismaken met bijzondere handels, uitstervende beroepen, originele eethuizen, mythische muziektempels, in historische panden ondergebrachte onderwijsinstellingen, enz

Voor de hedendaagse *piétons de Paris* , onder wie heel wat leraars uit ons voortgezet onderwijs die hun leerlingen studiereizen naar de Franse hoofdstad aanbieden, vormt het nieuwe naslagwerk ongetwijfeld een interessante informatie- en inspiratiebron.

Jean-Marc BEDEL. *Grammaire de l'espagnol moderne* . Deuxième édition refondue. – Paris, Presses Universitaires de France, 2000, 24 x 17,5, XXIV-663 p., ISBN 2-13-050481-7, FF 248. COLLECTION MAJOR [GRAND FORMAT].

Precies drie jaar na de originele uitgave ²⁴ bezorgt J.-M. Bedel een bijgewerkte editie van zijn grondige *Grammaire de l'espagnol moderne* . De aanpassingen en toevoegingen zijn over het hele boek verspreid. Heel wat formuleringen werden licht bijgestuurd, wat de precisie van het geheel verhoogde. De uitbreiding van het aantal voorbeeldzinnen, meestal ontleend aan hedendaagse schrijvers en aan de pers, verklaart grotendeels de licht toegenomen omvang van het boek. De toename heeft voorts te maken met de toevoeging van diverse kleine onderdelen die zich op het raakvlak van de spraakkunst en het idioom bevinden en met de uitbreiding van lijsten en overzichten (bijv. «locuciones prepositivas»; uitdrukkingen die voorzetsels, vragende voornaamwoorden of bijwoorden zoals *más* en *menos* bevatten). Zowat twintig paragrafen werden volledig omgewerkt; de meest markante voorbeelden betreffen de apocope van *ciento* , de vorming van de hoofdtelwoorden, het gebruik van de rangtelwoorden en het gebruik van de werkwoordswijze in de completieve bijzin. Voorts werden een vijftal paragrafen verschoven en werden meer inventarissen alfabetisch geordend met het oog op een grotere samenhang en een vlottere toegankelijkheid.

Josep Maria PUIGJANER. *Tout sur la Catalogne* . Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 1996 [1e réimpr. 1997], 21 x 15, ill., 180 [-VIII] p., ISBN 84 393-4001-X. COLLECCIÓ GUIES, 4. – Tevens verkrijgbaar als *Todo sobre Cataluña* , ISBN 84-393-4000-1 (overige gegevens, incl. reeks en volgnummer, als bij de Franse versie).

Met deze publicatie, in de originele versie voorspelbaar *Tot sobre Catalunya* getiteld, wil de *Generalitat* de regio promoten en tegelijkertijd haar dynamisme en eigenheid in de verf zetten. Het werk kan een ruim publiek boeien, drie soorten lezers in het bijzonder, nl. zakenlieden, bewuste reizigers en werknemers uit de mediawereld of met «bagage» in politieke en sociale aangelegenheden.

De inhoud van het met kleurenfoto's geïllustreerde boek kan getypeerd worden als een uitvergroting van de algemene informatie die reisgidsen in hun inleidende bladzijden al te beknopt houden. Behalve de aardrijkskundige aspecten en de geschiedenis van de regio, met een ruime aandacht voor de Catalaanse beweging (ingeluid door de *Renaixença*) en voor vroegere en huidige taaltoestanden, bevat het boek een panorama van de literatuur ²⁵ en de kunst in Catalonië, een overzicht van het bestuursapparaat met zijn bevoegdheden, een voorstelling van de politieke partijen, vakbonden en patroonsverenigingen en een hele reeks statistische gegevens.

Het eigentijdse Catalonië komt aan de orde in de bladzijden over het schoolwezen, het wetenschappelijk onderzoek, de hedendaagse letteren, de uitgeverswereld, de XXste-eeuwse architectuur (incl. de projecten in en rond Barcelona n.a.v. de Olympische spelen), de pers, de film en de podiumkunsten, en staat stil bij recente creaties die de Catalaanse mode en design internationale uitstraling geven. Het boek bevat tenslotte enkele tientallen bladzijden adressen ²⁶ die uitnodigen tot het leggen van contacten en het plannen van uitwisselingen en... verkenningen ter plaatse.

LEXICA, REPERTORIA EN VADEMECUMS

D. C. VAN HOOF, D. VERBRUGGEN, C.H. STOLL, F. ALGARDY. *Dictionary for International Trade / Wörterbuch für internationalen Handel / Dictionnaire du Commerce international / Diccionario de Comercio internacional / Woordenboek voor de Internationale Handel*. – Schoten (Antwerpen), Intersentia, 1997, 25 x 17, XXIV-1459 p., geb., ISBN 90-5095-012-4, BF 3 950.

De ruim vijftienduizend algemeen erkende termen in de nieuwe *Dictionary for International Trade in Five Languages* ²¹ betreffen het internationaal handelsverkeer en het handelsrecht, incl. de terminologie m.b.t. de gebruikelijke basisdocumenten, vervoer, financiering, verzekering, boekhouding, bemiddeling. Het Engels werd als brontaal voor de ingangen gekozen; na het trefwoord volgen de equivalenten in het Duits, het Frans, het Spaans en het Nederlands. In het verlengde van diverse artikelen over afzonderlijke woorden, volgen lemma's m.b.t. courante woordverbindingen en uitdrukkingen. Door de inlassing van registers (Deutsches Register, p. 1101-1186, Index français, p. 1187-1263; Indice español, p. 1265-1367; Nederlands register, p. 1369-1451) is het mogelijk het naslagwerk via ieder van de vijf talen te ontsluiten. Achter in het boek (p. 1453-1459) zijn omzettabelen van de belangrijkste Angelsaksische en Europese maten en gewichten opgenomen. Dit lexicon is bedoeld als werkinstrument voor « de beroepsgebruiker die geregeld (technische) documenten dient op te stellen [...] en/of te vertalen».

Édouard NICAISE. *Nouveau dictionnaire des citations*. – Allier, Marabout, 1999, 20 x 13,5, 508 p., gekart., ISBN 2-501-03185-5, FF 95. DICTIONNAIRES MARABOUT.

De citatenbundel in de reeks «Dictionnaires Marabout» is het werk van een jurist die op een lange loopbaan in het zakenleven kan terugblikken en die derhalve de efficiëntie van gevatte uitspraken naar waarde kan schatten. De nieuwe verzameling bevat meer dan achtduizend meestal bondige, kernachtige uitspraken van ruim duizend tweehonderd auteurs. In het nieuwe boek is behalve voor de *incontournables* – met deze formule bedoelen we de grote wijsgeren uit de Oudheid, de klassieke Franse moralisten, beroemde Westerse filosofen, figuren als Ambrose Bierce en William Hazlitt en diverse schrijvers van vaudevilles – plaats ingeruimd voor heel wat XIXde- en XXste-eeuwse Franse humoristen, die door de scherpte of de diepzinnigheid van hun formuleringen het brein van de lezers zullen prikkelen. Tristan Bernard, Alphonse Karr, Alfred Capus, Pierre Desproges, Alphonse Allais, Coluche, Pierre Dac, Aurélien Scholl en Philippe Bouvard zijn maar enkele van de tientallen scheppers van nu eens milde dan weer cynische doordenkers.

De rijke oogst aan citaten is thematisch ingedeeld in ruime hoofdstukken die op hun beurt in subthema's onderverdeeld zijn. Deze aanpak vergemakkelijkt het zoekwerk van de lezer naar «rake» gevleugelde woorden. De eigenlijke inventaris wordt gevolgd door een uitvoerig register van behandelde onderwerpen en een auteursindex. Het laatste register geeft in de meeste gevallen het geboorte- en desgevallend het overlijdensjaar van de auteurs aan maar preciseerd niet op welke bladzijden hun uitspraken te vinden zijn.

De samensteller liet heel wat miskende of in de vergetelheid geraakte schrijvers uit de Franse ²⁸ en de wereldliteratuur aan het woord en ruimde in de bundel plaats in voor diverse voorbeelden van *formes brèves* ²⁹ zodat de *Nouveau dictionnaire* heel wat literatuurliefebbers zal kunnen bekoren.

Léon A. ROBIDOUX. *Femme. Citations sur les femmes à travers les siècles et à travers le monde*. – Montréal / Paris, Éditions Internationales Alain Stanké, 1999, 23,5 x 15,5, gekart., 731 p., ISBN 2 7604-0266-5, FF 210.

De essayist en publicist L.A. Robidoux bundelde in *Femme* ongeveer vijfduizend citaten waarin Eva en haar vrouwelijke nakomelingen nu eens de hemel dan weer de hel ingeprezen worden. Mede door hardnekkige antifeministische tradities – de apostel Paulus, Jean de Meung, Friedrich Nietzsche zijn er bekende exponenten van – vormen de spottende citaten de overgrote meerderheid en zorgen de positieve teksten voor de hoognodige afwisseling.

De opname van teksten uit drie millennia – van Homeros en Boeddha tot heden – garandeert de variatie qua tekstgenres, culturele voedingsbodem en ideologische achtergrond. Bij het doornemen van de verzameling kan de Westerse literair gevormde lezer stilstaan bij sprankelende formules waarmee grote klassieken (Euripides, Catullus, Boccaccio, Rabelais, Cervantes, Goethe, Byron, Victor Hugo, James Joyce, enz), (ooit) beroemde zangers, podiumkunstenaars, wijsgeren, theologen, medici, staatslieden en... humoristen «de tweede sekse» typeerden. Een aanzienlijk deel van de citaten bevat suggestieve woordspelingen. ³⁰ Voor een Canadese publicatie kan het geen verrassing zijn dat de overgrote meerderheid van de geciteerde auteurs behoren tot de hedendaagse *francophonie* en de Angelsaksische wereld.

De samensteller kon onmogelijk *alle* citaten uit de eerste hand hebben zodat we geredelijk mogen aannemen dat hij een aantal items uit bestaande bundels overnam. ³¹ Deze manier van werken droeg ongetwijfeld bij tot de rijkdom van de inventaris. Jammer genoeg moet de lezer van de bundel het stellen zonder informatie over de geciteerde auteurs, die in alfabetische volgorde de revue passeren, en verneemt hij evenmin uit welke tekst of optreden de tekst gelicht werd.

Lectuurnotities. Het repertorium neemt het niet te nauw met de schrijfwijze van verschillende eigennamen en voltooid deelwoorden. P. IX, lees *Fargue* i.p.v. *Fargues* ; p. 58, *Aretino* i.p.v. *Arentino* ; p. 138 *Gaston Arman de Caillavet* i.p.v. *Gaston Armand de Cailleret* ; p. 162, lees *Chardo nne* ; p. 192, lees *Crébillon* i.p.v. *Crébillon* ; p. 109, lees *bâti* i.p.v. *bâtit* ; p. 195, *épousé* i.p.v. *épousée* ; p. 307, *suffi* i.p.v. *suffit* .

Éric MARTINI. *Du caractère au paragraphe. Abrégé de typographie à l'intention des utilisateurs de micro-ordinateur (traitement de texte et PAO)*. – Louvain-la-Neuve, Duculot, 1998, 23 x 14,5, 81 p., ISBN 2-8011-1207-0, BF 420. ENTRE GUILLEMETS.

De *publication assistée par ordinateur* (PAO in de titel) en de tekstverwerkingsystemen hebben de traditionele drukkerijen heel wat werk ontnomen. Ongetwijfeld kijken drukkers vaak spottend neer op het amateuristisch geklungel van gelegheidsauteurs die zich bij de

opmaak van hun teksten met de computer meer inlaten met de mogelijkheden van hun pc dan met de regels van de typografie.

Auteurs die erop staan een tot in de puntjes verzorgde tekst af te leveren of te mailen, leren in de nieuwe handleiding de diverse onderdelen van de tekstopmaak: de keuze van een passend lettertype met de ideale lettergrootte, de regels m.b.t. de interpunctie, het gebruik van hoofdletters, cursief en gewone of ruimere spaties, de courante afkortingen, de principes i.v.m. woordafbreking, inspringen, enz. Ofschoon alle taalgebonden principes en adviezen op het Frans afgestemd zijn, bevat het boek een hoofdstuk over de opmaak van Engelse teksten en een overzicht van de internationaal geldende tekens voor de correctie van drukproeven.

Het nuttige vademecum overstijgt het niveau van een zuiver normatieve aanpak in diverse passages die tips voor een grotere elegantie bevatten.

LITERATUUR EN DIDACTIEK IN THEORIE EN PRAKTIJK

Michel BAAR, Michel LIEMANS. *Lire l'essai* . – Bruxelles, De Boeck Duculot, 1999, 23 15,5, 239 p., ISBN 2-8041-3105-X, BF 850. FRANÇAIS: SAVOIRS EN PRATIQUE.

M. Baar en M. Liemans willen de oudste leerlingen van het voortgezet onderwijs in Franstalig België vertrouwd maken met de essayistische literatuur en hen helpen bij het maken van schooltaken rond klassiek of hedendaags «ideeënproza».

In het eerste deel van het werk worden lesstrategieën aangereikt om in klasverband en op basis van dialoog en consensus tot een afbakening van het literair genre te komen. In het verlengde van het essay *stricto sensu* komen verwante genres zoals het aforisme, de (auto)biografie, het editoriaal, de dialoog, het pamflet, het traktaat en de academische (eind)verhandeling aan de beurt. In het tweede deel worden de jongeren uitgenodigd om fragmenten uit diverse essayistische werken en zelfs hele essays door te nemen en hun aandacht te richten op zulke gevarieerde aspecten als de gedachtenvoering, de intentie van de auteur en stijlkenmerken. De leerlingen kunnen de creatieve toer opgaan bij het herformuleren van de gelezen tekst. Voor het lezen van de documenten stellen de auteurs werkwijzen en rasters voor waar de ene leraar liever mee omspringt dan de andere... De publicatie bevat voorts enkele volledige teksten waar de leerlingen zelfstandig op kunnen werken.

In *Lire l'essai* worden inzichten uit de literatuurwetenschap virtuoos met de praktijk van de literatuurdidactiek verweven. Het boek, dat een lans breekt voor een miskend genre, maakt de lezers vertrouwd met enkele grootmeesters uit voorbije eeuwen (o.a. Montaigne, La Bruyère en Fontenelle) en met verschillende recente auteurs (o.m. Bernard-Henri Lévy en François de Closets) die nieuwe maatschappelijke of wetenschappelijke vraagstukken aan een kritische blik onderwerpen.

Bryan MAGEE. *Het verhaal van de filosofie*. Vertaling: Jabik Veenbaas, Willem Visser. – Antwerpen, Standaard Uitgeverij; Amsterdam, Sesam / Uitgeverij Anthos, 1999, 28 x 22, 240 p., ill., gekart., ISBN 90-7634-102-8, BF 1295.

B. Magee heeft een ruim Engelstalig publiek via tv-programma's en de inmiddels in het Nederlands uitgebrachte *Bekentenissen van een filosoof*³² met de wijsgerige problematiek vertrouwd gemaakt. *The Story of Philosophy* (Londen, 1998), die nu eveneens in het Nederlands beschikbaar is, stelt de belangrijkste, meestal Westerse, denkers van de voorsocratici tot Derrida en Popper voor in een overvloedig met kleurenfoto's geïllustreerd overzicht. De auteur brengt een als elitair beschouwde materie op een bevattelijke en boeiende manier over bij de groeiende groep geïnteresseerden zonder vooropleiding *ad hoc*.

De auteur laat zijn lezers kennismaken met de representatiefste denkers, van wie hij de levensloop schetst en desgevallend het engagement als *penseur dans la cité* in de verf zet. Met het oog op een bondige samenvatting van de nieuwe inzichten van de filosofen, schuift de auteur de krachtlijnen van hun denken naar voren eerder dan de opeenvolgende titels van hun oeuvre te analyseren, wat tot nodeloze herhalingen zou leiden. Door het verband tussen oude disputen en moderne vraagstellingen bloot te leggen toont B. Magee aan dat heel wat «klassieke» filosofen nog altijd het lezen waard zijn. De bladzijden over de chronologisch geklasseerde en per denkrichting of periode gegroepeerde filosofen wisselen geregeld af met op perkamentkleurige achtergrond gedrukte excursies over raadsels, vraagstukken en theorieën³³ die leergierige personen in de ban gehouden hebben en die voor de hedendaagse lezer uitdagende «springplanken» blijven naar het wijsgerig denken.

Leraren die in de hoogste jaren van het secundair onderwijs het vak «Wijsgerige stromingen» onderwijzen, kunnen beslist hun voordeel doen met de vlotte, visueel sterk ondersteunde synthese. De leerlingen die onder de indruk van de «helden van de geest» zouden komen en in hun spoor willen treden, houden best voor de geest dat de modale opleiding in de filosofie enkele jaren «ascese» vergt.

1 Elk item (met vindplaats in de bijbel) en het bijbehorende recentere citaat zijn duidelijk herkenbaar als «inzet» afgedrukt. De commentaar omklemt a.h.w. de inzet (*encadré*).

2 Fr. Mallet-Joris, G. Compère, G. Norge, J. De Decker, P. Émond en diverse andere Belgen leveren citaten. Voorts zijn er tekstvoorbeelden uit de dagbladers en van zulke uiteenlopende schrijvers als bijv. Villon, Molière, Balzac, J. Green, Fr. Nourissier, J. Milton, G. Tomasi de Lampedusa en J. Joyce. De meeste citaten zijn gedeeltelijke toepassingen of zelfs vrije bewerkingen van bijbelpassages, bijv. «La peur de l'électeur, c'est le début de la sagesse». Verschillende XXste-eeuwse schrijvers kozen bijbelse titels voor hun romans: *La ville dont le prince est un enfant* (H. de Montherlant), *Si le grain ne meurt* (A. Gide), e.d.

3 De geciteerde auteurs bestrijken de hele geschiedenis van het Frans tot en met de XIX^{de} eeuw; de meeste citaten dateren uit de XVII^{de} en de XVIII^{de} eeuw (kanselredenaars, «précieuses», Mme de Sévigné, Saint-Simon, Voltaire...).

4 Deze woorden betekenen resp. *in verlegenheid brengen*, *gek en beuzelpraat vertellen*.

5 Resp. *rothumeur* en *leuterpraatje* . Deze betekenissen bevinden zich nog in de recente woordenboeken van het hedendaagse Frans (*Petit Robert*, *Van Dale Groot Woordenboek Frans-Nederlands*).

6 Er wordt geen woordverklaring verstrekt; de ouderwetse gravures maken meteen duidelijk waar het over gaat.

7 Bijv. de artikelen *incertitude - irrésolution*, *obligeant - serviable*, *opter - choisir* .

8 O.a. de artikelen *agité - ému - troublé*, *effacer - rayer - raturer - biffer* en *massacre - tuerie - carnage - boucherie* .

9 J.C. BOLOGNE, *Dictionnaire commenté des expressions d'origine littéraire. Les allusions littéraires*. – Paris, Larousse, 1999, 335 p., ISBN 2-03-533039-4, FF 49 / BF 338. LE SOUFFLE DES MOTS [POCHE].

10 V. 15de jg. (1990), nr. 2, p. 69.

11 O.m. familieleden, hovelingen, prominenten, literatoren, toneelspelers, prelaten, geestelijken uit jansenistische kringen.

12 Deze bijdragen belichten achtereenvolgens de ontstaansgeschiedenis van het werk, de zeventiende-eeuwse uitgaven, de teneur van het voorwoord, de plot, de belangrijkste opvoeringen door de eeuwen heen, de markantste ensceneringen uit onze XXste eeuw en de visies van gezaghebbende literatuurcritici uit diverse periodes.

13 Behalve de *Abrégé de l'histoire de Port-Royal* en de *Éloge historique du roi sur ses conquêtes*, waar afzonderlijke artikelen aan gewijd zijn, wordt het historisch oeuvre van Racine in het tweede deel over het hoofd gezien. In het eerste luik van het lexicon (p. 105 en 118) wordt verwezen naar een artikel «Œuvre historique» in het volgende luik. Dit artikel ontbreekt evenwel.

14 Waarin de socio-economische situatie en de evolutie van de kunst de nodige aandacht krijgen.

15 Het boek behandelt hoofdzakelijk de narratieve literatuur, de poëzie, het toneel en, in mindere mate, de autobiografie.

16 Toch betreur ik dat de typisch Brusselse auteur Léopold Courouble (1861-1937) en de sociaal bewogen romanschrijver Marius Renard (1869-1948) in het panorama ontbreken.

17 Voorwaardelijke wijs vs. futur du passé.

18 Algemeen wordt aangenomen dat het Franse *aller* teruggaat op het Latijnse *ambulare* en dat de andere genoemde verba «waarschijnlijk» hun oorsprong vinden in *ambitare* (< *ambire*); v. O. Bloch, W. von Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française* , 10e éd., Paris, Presses Universitaires de France, 1994, p. 19.

19 Wiens «korte levensloop [...] in de sfeer van de Zonnekoning en Lodewijk XV» het eerste hoofdstuk van het nieuwe boek vormt.

[20](#) Zoals Saint-Malo, Honfleur, La Rochelle, Sarlat-la-Canéda, Carcassonne, Pérouges, Rocamadour, Aigues-Mortes en Avignon.

[21](#) Een jaar voordien verscheen G.A. ROSSI, C. GRANDE *L'Italie à vol d'oiseau* (Paris, Gründ, 1998), dat in de recensierubriek van dit tijdschrift (24ste jg., 1999, nr. 3, p. 59-60) voorgesteld werd.

[22](#) Aldus het aan F. Braudels *L'Identité de la France* ontleende motto op de titelpagina.

[23](#) In tegenstelling tot de eigenlijke gidsen, bevat deze publicatie geen informatie over openingstijden. Wel maken symbolen duidelijk of het om permanent voor het publiek opengestelde monumenten gaat dan wel om plaatsen die slechts uitzonderlijk, bijv. ter gelegenheid van een *journée du patrimoine*, hun deuren openen.

[24](#) V. de bespreking in *Romaneske*, 23ste jg. (1998), nr. 4, p. 79-80.

[25](#) Met inbegrip van de in Catalonië gewortelde *Spaanse* literatuur.

[26](#) Het betreft adressen (gevolgd door telefoonnummers maar zonder vermelding van faxnummers of websites) van allerlei overheidsinstellingen, redacties van dag- en weekbladen, zendstations, universiteiten, Kamers van Koophandel en Nijverheid, toeristische informatiebureaus en diverse organismen die de regio promoten, schouwburgen, musea, consulaten, Catalaanse ontmoetingscentra in het buitenland, academies en culturele genootschappen, enz.

[27](#) Zo luidt de titel van het woordenboek op de boekband en op de omslag.

[28](#) O.a. Mme Ackermann, Béroalde de Verville, Brillat-Savarin, Paul-Louis Courier, Joseph Joubert, Robert de Montesquiou en Louis Veuillot.

[29](#) Alain Montandon legt in *Les Formes brèves* (Paris, Hachette, 1992) de soms subtiële verschillen uit tussen *l'épigramme, le proverbe, la gnômè, la sentence, la maxime, l'aphorisme, le paradoxe, le fragment, l'anecdote, l'emblème, le mot d'esprit*, enz. Dit boekje uit de reeks «Contours littéraires» is een aanrader voor lezers die de citatenverzameling *formeel* willen doorgronden en er maximaal van genieten.

[30](#) Bijv. «Les amours impossibles: elle est impénétrable, il est inébranlable.» (Roland Bacri, p. 68). «Les hommes chassent, les femmes pêchent.» (Victor Hugo, p. 349). «Le pucelage est un oiseau qui s'envole quand la queue lui vient.» (Alexis Piron, p. 535).

[31](#) De tekstkeuze en de al te bondige identificatie van diverse geciteerde schrijvers wijzen er op dat de samensteller enkele tientallen citaten overnam uit Benoîte Groults *Cette mâle assurance* (Paris, Albin Michel, 1993).

[32](#) Vertaling Jos Dohmen *et al.* Amsterdam, Anthos, 1997 (1999, 3de druk !), 608 p., ISBN 90 414 0401-5.

[33](#) De paradoxen van Zeno van Elea, de invloed van Schopenhauer buiten de filosofie, de relativiteitstheorie, e.d.